

משפחות המתים הקודמים אינם מערערים על הקבורה השנייה בקברו של בן משפחתם.

שייכים או אמירים, שם בבחינת קדושים, אין קוברים בקבריהם קבורה שנייה, וلهם חזבים תמיד כבר חדש. שמי אבני המשמשות משענת לאבני בטור הקבר, סביר גופת המת, שמי אבני המשמשות משענת לאבני כסוי (כדוגמת כמה קברים בבית שערים); עליהן שופכים עפר, ועל העפר שמי גל אבני מפחיד חיות טרופות ותנינים.

עומק הקבר הוא — כמטר, רוחבו — 60 ס"מ וארכו — 1.70-1.50 מ' בקרוב. קוברים את המתים בתכרכיכים ללבנים; את הראש או את הפנים מפנים תמיד לצד דרום, ל"קבלה", לכוון מכה הקדושה למוסלמים*).

הערה למאמרו של פ. בר-אדון

למרות העניין הרב שברשימתו של מר פ. בר-אדון בדבר מנהג ליקוט עצמות בין بدוי הגלן, מוספקני אם יתכן להעמיד את המנהג זה רק על סיבה כלכלית-תcnית בלבד; שהרי ליקוט עצמות כבר נודע בתקופה הכלקוליתית בחדרה, במקום שהוא שפלת אדמה נואה לחפירה, ולא היה בה משום קושי תכני כל שהוא לחפירת קברים חדים**). ואם בחדרה אפשר אולי לישב בדוחק את התופעה הזה בקשר הכנה גולסקמאות החרס, שתעשיתן הייתה עדין בחיתוליה, הרי בנסיבות של תקופת השולות היה אין לתירוץ דחוק זה כל אחיזה. והנה בבית הקברות הנרחב שע"י קאי-אל-צְבִיר (בסביבת אָפּוֹיט) מצא המחבר עצמו בכמה התקופות הנ"ל קברים משנה שלמען הטמנתן נדחקו עצמות המתים הקודמים הצד אלי דפנות הקבר או גוכבו עלרעה באחת הפינות. הקרעע בסביבה היא אדמה קלה הנואה לחפירה, וגם הקברים עצם אינם עמוקים ונרחבים ביוותר. מפני כך קשה לדעתך לבסס את מנהג ליקוט עצמות רק על הכרח כליל-תcnני בלבד. אם ישמשו כאן רשלנות ועצלנות בלבד, או שפלו בכיוון זה גם גורמים דתיים וחברתיים הנעלמים מעתנו לעת-עתה, לעתיד פתרונים!

ש. ייבין

* לתייר מנגגי הקבורה בין הביזנטים — ראה ספרי "באלאי מדבר" (הוציא שטיבל), עמ' 140-143.

E. L. Sukenik, *A Chalcolitic Necropolis at Hederah*, *JPOS XVII*, p. 19. (**)